

INLEIDING

Deze CIROC-nieuwsbrief verschijnt in een periode waarin we als burgers geconfronteerd worden met het coronavirus en de aanpak om dit virus in te dammen. Deze maatregelen hebben ook directe consequenties voor de activiteiten van CIROC. De seminars zoals we die tot voor kort nog hebben georganiseerd worden tot nader order uitgesteld. Hugo Rasch doet in deze nieuwsbrief verslag van het seminar van 11 maart 2020 over de aanpak van ondermijning. De nieuwsbrief kunnen we uiteraard wel continueren en naast de bijdrage van Rasch bevat dit nummer interessante artikelen waarin vooral de aanpak van georganiseerde misdaad centraal staat. De nieuwsbrief begint met een bijdrage van *Teun van Ruitenburg* die voor zijn promotie bij Henk van de Bunt aan de Erasmus Universiteit Rotterdam onderzoek deed naar de Nederlandse aanpak van ‘outlaw motorcycle gangs’ vanaf de jaren zeventig in de vorige eeuw. Van Ruitenburg leert ons in deze historische analyse onder meer dat de aanpak van OMGs zich laat kenmerken in een proces van insluiting naar uitsluiting waarbij opgeworpen feitelijke barrières zoals het verbieden van specifieke clubkleding in toenemende mate samengaan met morele barrières. *Wouter Landman* doet verslag van een interessante studie naar het begrijpen van bestaande opsporingspraktijken en hoe met deze kennis deze praktijken kunnen worden beïnvloed en verbeterd. Hij richt zich hierbij op drie onderdelen van hun studie: de zogenaamde blauwe identiteit; de strafrechtelijke habitus en tot slot ‘functionele ordening’. In de vorige CIROC-nieuwsbrief publiceerde Edwin Kruisbergen een kritische bespreking van het rapport “De achterkant van Amsterdam” (Tops & Tromp, 2019), onder de titel “Een pamflet is geen onderzoek. Tops en Tromp stellen in “De achterkant van Amsterdam” veel, maar onderbouwen bitter weinig.” Deze discussie wordt hier voortgezet met een repliek van *Pieter Tops* en *Jan Tromp* en een dupliek van *Edwin Kruisbergen*. De nieuwsbrief sluit af met de rubriek Signaleringen.

Richard Staring (Erasmus Universiteit Rotterdam, CIROC)

Analyse

Morele barrières opwerpen. Een empirische studie naar de Nederlandse aanpak van outlaw motorcycle gangs

Teun van Ruitenburg (Erasmus Universiteit Rotterdam)

De aanpak van outlaw motorcycle gangs: een 180 graden wending

In 1973 beschreef een ambtenaar in een brief naar het gemeentebestuur van Amsterdam dat Amsterdam-Oost steeds meer in de greep van de Hells Angels is gekomen. In de brief omschreef de ambtenaar de jeugdgroep als “een niet of nauwelijks meer te vangen groep van 30 jongelui die het eenvoudige hand- en vuistwerk al lang verwisseld hebben voor slag-, steek- en schietwapens”. In reactie op het problematische gedrag van deze jongeren besloot de gemeente in 1974 om de Hells Angels een eigen clubhuis aan te bieden.

Tegenwoordig lijkt de overheidsaanpak van deze en andere Outlaw Motorcycle Gangs (OMG’s) 180 graden te zijn gedraaid. Terwijl de burgemeester van Amsterdam destijds probeerde om het problematische gedrag van de Hells Angels te controleren middels het bouwen van een clubhuis, proberen lokale overheden tegenwoordig de vestiging van

INHOUDSOPGAVE

- ◆ **Inleiding**
- ◆ **Analyse**
 - Morele barrières opwerpen. Een empirische studie naar de Nederlandse aanpak van outlaw motorcycle gangs
 - Kijk naar het systeem: begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken
 - Verslag van CIROC-seminar ‘De aanpak van ondermijning: ervaringen uit de praktijk’
- ◆ **Discussie**
 - Rapport *De achterkant van Amsterdam*; repliek en dupliek
- ◆ **Signaleringen**
- ◆ **CIROC-activiteiten**

OMG’s in clubhuizen te voorkomen. Waar deze problematische groepen in eerste instantie dus letterlijk een plek in de samenleving kregen, lijkt het huidige beleid voor te schrijven om deze groepen van deze plek juist uit te sluiten.

In mijn proefschrift heb ik onderzocht hoe deze verandering in de Nederlandse aanpak van OMG’s kan worden verklaard. Om de ontwikkeling van de aanpak van OMG’s vanaf de jaren zeventig te beschrijven heb ik gebruikgemaakt van archiefmateriaal uit het Stadsarchief van Amsterdam, openbare en gesloten overheidsdocumenten, en mediaberichtgeving. Daarnaast heb ik interviews afgenomen met 76 respondenten werkzaam binnen onder meer de Nationale Politie, het Openbaar Ministerie, Regionale Informatie- en Expertise Centra (RIEC’s) en gemeenten (Van Ruitenburg, 2020).

Barrières opwerpen

Binnen de huidige nationale en integrale aanpak van OMG’s proberen de verschillende overheidspartners ‘barrières’ op te werpen “die het OMG’s lastiger maken ondermijnende en criminele activiteiten te verrichten” (LIEC, 2016). Deze barrières zien onder meer op het voorkomen van OMG-gerelateerde evenementen en clubhuizen, het dragen van clubkleding of *colours* in openbare ruimten en het streven om OMG-leden te weren uit overheidsdienst. Dit onderzoek laat zien dat het geen toeval is dat de Nederlandse overheid spreekt in termen van het ‘opwerpen van barrières’ tegen OMG’s. Achter het woord ‘barrière’ gaat namelijk een ontwikkeling schuil die aansluit bij de verschuiving naar een *pre-crime* samenleving, waarin overheidsinstanties er in toenemende mate naar streven om criminaliteit te voorkomen (Zedner, 2007). In de jaren 2000 kwam dit streven bij de aanpak van georganiseerde criminaliteit onder meer tot uiting via de ontwikkeling van verschillende barrièremodellen. Met deze modellen wordt criminaliteit beschreven als een logistiek proces om zodoende inzichtelijk te maken op welke manier overheidsinstanties, private organisaties en burgers dit criminele proces kunnen frustreren en

voorkomen. Alhoewel met deze vorm van situationele criminaliteitspreventie een verschuiving heeft plaatsgevonden naar de focus op specifieke vormen van criminaliteit, vormde deze methodiek in 2011 inspiratie voor het ontwikkelen van een barrièremodel tegen 'outlawbikers' (TK 2011-2012, 29 911, nr. 71).

Het probleem van 'Outlaw Motorcycle Gangs'

Een historische analyse van hoe verschillende overheidsinstanties de problematiek van deze 'outlawbikers' begrijpen laat een interessante ontwikkeling zien. In de jaren zeventig werd de oorzaak voor het gewelddadige gedrag van de Hells Angels gevonden bij het idee dat de jonge leden geen aansluiting konden vinden bij het aanbod van het sociaal-cultureel jongerenwerk. Door het faciliteren van een clubhuis probeerde de gemeente dus beter aan de sociale behoeften van de jongeren te voldoen. In de huidige tijd beschouwt de overheid OMG's veelal als een 'crimineel netwerk' of 'dekmantel' voor georganiseerde criminaliteit. Ik laat echter ook zien dat de term 'Outlaw Motorcycle Gang' op de eerste plaats moet worden beschouwd als een label van de overheid met een maskerend effect voor belangrijke verschillen *tussen* OMG's. Aan de hand van interviews heb ik tevens laten zien dat het probleem van OMG's niet alleen betrekking heeft op de betrokkenheid van clubleden bij ernstige vormen van (georganiseerde) criminaliteit, maar ook gaat over het idee dat OMG's zichzelf boven de wet hebben geplaatst en doelbewust afstand hebben genomen van de samenleving. Dit uit zich bijvoorbeeld in de wijze waarop leden zich de openbare weg toe-eigenen tijdens *ride-outs* of in V-vorm door de stad lopen. In dit verband spraken verschillende burgemeesters over het idee dat OMG's doen alsof ze 'onaantastbaar' en de 'baas' zijn in Nederland en zodoende het gezag en de autoriteit van de overheid proberen te ondermijnen. Op deze manier worden OMG's in de huidige tijd ook beschouwd als 'niet-normaal', 'ongewenst', 'fout', en als een fenomeen waarvoor geen plaats zou moeten zijn in de 'goede' en 'normale' samenleving.

Morele barrières

Waar overheidsinstanties vanuit een risico- en preventiedenken het 'lastiger' willen maken voor OMG's om 'ondermijnende en criminele activiteiten te verrichten', kunnen de opgeworpen barrières ook worden gekarakteriseerd als 'moralizing practices' (Hunt, 2013). Het voorkomen en sluiten van clubhuizen geeft met andere woorden uiting aan het streven om risico's te voorkomen, terwijl het tegelijkertijd laat zien wat en wie door de overheid als 'goed' en 'slecht' wordt beschouwd. Anders dan in de literatuur soms wordt gesuggereerd, moet de *pre-crime* samenleving dus niet als een amoreel en technisch opererende samenleving worden begrepen. Tot slot draagt dit onderzoek bij aan een discussie over de vraag in hoeverre het opwerpen van morele barrières tegen OMG's het inderdaad lastiger maakt voor leden om criminaliteit te plegen.

Hunt, A. (2013). *Assemblages of Moral Politics: Yesterday and Today*. In: C. Krinsky (Ed.), *The Ashgate Research Companion to Moral Panics* (pp. 55-67). Burlington: Ashgate.

LIEC (2016). *Brief aan de Minister van Veiligheid en Justitie over de voortgang integrale aanpak outlaw motorcycle gangs*. Den Haag: Landelijk Informatie en Expertise Centrum.

Ruitenbuis, T. van (2020). *Raising Moral Barriers. An empirical study on the Dutch approach to outlaw motorcycle gangs*. Den Haag: Eleven International Publishing.

Tweede Kamer, vergaderjaar 2011-2012, 29 911, nr. 71. *Bestrijding georganiseerde criminaliteit. Brief van de Minister van Veiligheid en Justitie*.

Zedner, L. (2007). Pre-crime and post-criminology? *Theoretical Criminology*, 11(2), 261-281.

Kijk naar het systeem: begrijpen en beïnvloeden van opsporingspraktijken *Wouter Landman*

De opsporing is in Nederland geen rustig bezit. Integendeel. In de afgelopen decennia lijkt er sprake van een vrijwel voortdurende behoefte aan verandering in de opsporing. Ondanks de vele verbeterambities en -inspanningen, blijven er echter aanhoudende zorgen over de kwaliteit en effectiviteit van de opsporing. De opsporingspraktijk verandert blijkbaar minder snel dan de meeslepde verandertaal van de politie doet vermoeden. Twynstra Gudde is in 2016, met ondersteuning van Politie & Wetenschap, een (actie)onderzoek gestart naar de volgende vraagstelling: *waardoor gaat het in opsporingspraktijken zoals het gaat en welke consequenties heeft dit voor het beïnvloeden van deze praktijken?* Het actieonderzoek heeft plaatsgevonden in drie rechteamts. Op basis van tussentijdse analyses is besloten om daarnaast enkele, aanvullende casestudies te verrichten.

Het antwoord op de onderzoeksvraag is uitgewerkt in zes concepten:

- Blauwe identiteit
- Strafrechtelijke habitus
- Overlappende gelaagdheid
- Functionele ordening
- Wankele balans
- Positionele betrekkingen

In dit artikel worden drie concepten behandeld, zodat ieder concept voldoende kan worden toegelicht. Hierbij moet worden benadrukt dat het theoretische concepten zijn die zijn gegrond in de data en in uitkomsten uit ander onderzoek, maar tegelijkertijd nog niet zijn bewezen. Nader onderzoek is wenselijk.

Blauwe identiteit

De kwaliteit van het 'schriftelijke werk' is een persistent (verander)vraagstuk. Deze persistentie komt in belangrijke mate door de blauwe identiteit van opsporingspraktijken. De essentie van de blauwe identiteit is dat er binnen opsporingspraktijken vanuit een straatperspectief betekenis wordt gegeven aan het rechteamts. Deze identiteit is in belangrijke mate een uitvloeisel van het socialisatieproces dat (vooralnog veel) rechteamts hebben doorlopen. Zij zijn in de basispolitiezorg – op straat – begonnen, hebben daar een dominante manier van kijken naar politiewerk ontwikkeld en hebben dit perspectief meegenomen toen zij doorstroonden naar de rechteamts.

De blauwe identiteit staat op gespannen voet met de wezenlijke kenmerken van het opsporingswerk. Opsporingswerk is informatiewerk. Vanuit het straatperspectief wordt eenzijdig gekeken naar dit werk: aan het verzamelen van informatie wordt meer waarde toegekend dan aan het interpreteren, ordenen en schriftelijk presenteren. De mate waarin de blauwe identiteit in een opsporingspraktijk dominant is, bepaalt de gevolgen: hoe dominanter de blauwe identiteit, hoe meer de kwaliteit van het 'schriftelijke werk' wordt veronachtzaamd en hoe meer dit werk afbreuk doet aan het werkplezier van rechteamts.

Het bovenstaande heeft als consequentie dat de kwaliteit van het 'schriftelijke werk' alleen duurzaam kan worden verbeterd door een eigen identiteit voor de rechteamts te ontwikkelen, die niet is afgeleid van het blauw. Hiaraan kan invulling worden gegeven door voor de rechteamts een eigen domein op het gebied van werven, selecteren, opleiden en begeleiden te creëren.

De strafrechtelijke habitus

Probleem- of fenomeengericht opsporen is een terugkerende (verander)ambitie van de politie die moeizaam wordt gerealiseerd. Dit komt door de strafrechtelijke habitus binnen opsporingspraktijken. De

strafrechtelijke habitus bestaat uit verschillende disposities (zie Bourdieu, 1977). Ik noem er twee. De eerste is de zaak-dispositie: een criminaliteitsprobleem wordt binnen de politie vertaald in een 'zaak': een opsporingsonderzoek. De tweede is de subject-dispositie: een zaak wordt gericht op specifieke personen (verdachten) waarover relatief gemakkelijk bewijs kan worden verzameld. Deze disposities zetten rechercheurs aan tot een bepaalde manier van handelen.

Deze disposities worden beïnvloed door het strafrechtelijke veld. Het strafrechtelijke veld creëert condities die van invloed zijn op de perspectieven en gedragingen van rechercheurs. Hierbij kan worden gedacht aan de taakdefinitie van de politie, de positie van de politie in de strafrechtketen, de opbouw van de systemen in deze keten en de manier van sturen in deze keten. De rode draad in de logica van het strafrechtelijke veld is dat 'ronde zaken' tellen.

Het bovenstaande heeft als consequentie dat een meer probleemgerichte aanpak van criminaliteit alleen duurzaam kan worden bevorderd als er ook wijzigingen in het strafrechtelijke veld of systeem plaatsvinden. Dit wil vooral zeggen dat het systeem van besturing, bekostiging en verantwoording binnen het strafrechtelijke systeem meer in lijn wordt gebracht met het belang dat in visies aan probleemgerichtheid en maatschappelijke effectiviteit wordt gehecht.

Functionele ordening

De interne samenwerking binnen de politieorganisatie is eveneens een persistent (verander)vraagstuk. Om dit vraagstuk beter te begrijpen, is het onderscheid tussen werksysteem en stabiliteitssysteem van belang (zie Vermaak, 2017). Met de term werksysteem wordt verwezen naar het geheel van actoren en werkprocessen waarmee een opgave in het werk – bijvoorbeeld de aanpak van een crimineel netwerk – wordt uitgevoerd. Met de term stabiliteitssysteem wordt verwezen naar de organisatiestructuur en de 'hokjes' die hierin zijn aangebracht. Ieder type systeem heeft eigen spelregels die het laten werken.

Met de functionele ordening in opsporingspraktijken verwijzen we naar de indeling van het stabiliteitssysteem: gelijksoortige taken zijn bij elkaar georganiseerd. Er zijn organisatieonderdelen die criminaliteitsproblemen analyseren, er zijn organisatieonderdelen die het recherchewerk voorbereiden, er zijn organisatieonderdelen die het recherchewerk uitvoeren, er zijn organisatieonderdelen die deze uitvoering ondersteunen, et cetera. Deze functionele ordening zorgt ervoor dat de interne samenwerkingsopgave binnen de politie groot is, want zeker bij de aanpak van georganiseerde criminaliteit moeten allerlei hokjes een bijdrage leveren. Het vormen van een werksysteem is dan een uitdaging. Hierbij speelt mee dat de betrokkenen binnen de politie – vooral leidinggevend – de spelregels van het stabiliteitssysteem toepassen op het werksysteem. Het gaat veel over posities (wie is de baas), terwijl bij het vormen van werksystemen transacties (wat draag je bij) centraal behoren te staan. Ook dit bemoeilijkt het vormen van werksystemen.

Hoe kan een 'soepele' totstandkoming van werksystemen worden bevorderd? Dit kan ten eerste vanuit de huidige functionele ordening plaatsvinden. Dan bestaat de opgave uit het beter aan elkaar koppelen van onder andere intelligence, tactiek en (andere) expertise die dezelfde inhoudelijke oriëntatie hebben. Dit vraagt van vooral leidinggevend dat zij minder op basis van positie en meer op basis van transactie handelen. Een tweede mogelijkheid is het wijzigen van de dominant functionele ordening in het stabiliteitssysteem. Hierbij kan worden gedacht aan een meer fenomeengerichte ordening. Simpel gezegd: meer thematische en minder generieke opsporing.

Kijk naar het systeem

De titel van het boek is een oproep om bij de aanpak van beoogde veranderingen binnen de opsporing meer te kijken naar het systeem of de context waarbinnen het opsporingswerk wordt uitgevoerd. Er is namelijk veel reden om aan te nemen dat deze context – meer dan de eigenschappen van mensen – invloed heeft op 'hoe het gaat' (zie ook Pfeffer & Stuton, 2006). En dus ligt het voor de hand om deze context meer te gebruiken als aangrijpingspunt om 'hoe het gaat' te beïnvloeden.

Het rapport 'Kijk naar het systeem' kan worden gedownload via www.politeenwetenschap.nl

Bourdieu, P. (1977). *Outline of a theory of practice*. Cambridge/New York: Cambridge University Press.

Pfeffer, J., & Stuton, R.I. (2006). *Hard facts, dangerous half-truths, and total nonsense. Profiting from evidence-based management*. Boston: Harvard Business School Press.

Vermaak, H. (2017). *Iedereen verandert. Nu wij nog. Een gids voor veranderaars, werkers, leiders, activisten, adviseurs, begeleiders, docenten, onderzoekers, studenten, innovators*. Deventer: Vakmedianet.

Verslag van CIROC-seminar 'De aanpak van ondermijning: ervaringen uit de praktijk'

Hugo Rasch (Universiteit Utrecht/CIROC)

11 maart 2020 - Nog voordat handen schudden een taboe werd, men anderhalf meter afstand diende te houden, en grootschalige evenementen geen doorgang konden vinden, was er nog de mogelijkheid voor CIROC om een leerzame studiedag te organiseren. Op een zonnige woensdagmiddag kwamen een kleine honderd genodigden uit het veld van justitie en veiligheid naar het seminar van CIROC over de aanpak van ondermijning. In het Spaans Cultureel Centrum Cervantes, op steenworp afstand van de Utrechtse Dom, kwamen beleidsmakers, onderzoekers, opsporingsambtenaren en andere professionals bijeen om te luisteren en te discussiëren over ondermijning in de Nederlandse praktijk. De vier sprekers presenteerden onder meer over de bestrijding van witwassen, ondermijning op lokaal niveau, de gemeenschappelijke aanpak van verscheidene opsporingsdiensten, en hoe datagedreven onderzoek kan worden toegepast in de praktijk.

Afpakken en witwassen

De spits werd afgebeten door Arend-Kees Kooij, officier van justitie bij het Landelijk Parket Amsterdam. Als officier van justitie richt hij zich op het afpakken van crimineel geld en de bestrijding van witwassen. Aan de hand van zaken waar hij als officier van justitie aan deelnam, legde Kooij uit met welke problematiek het Openbaar Ministerie wordt geconfronteerd bij het afpakken van crimineel geld. Tevens gaf hij meer inzicht in de complexiteit van witwasconstructies, en wat voor benaderingen er mogelijk zijn.

Dat er ruimte voor verbetering is bij de aanpak van witwassen, onderstreepte hij door te wijzen op de discrepantie tussen het (geschatte) jaarlijkse totaal witgewassen inkomsten (zo'n 13 miljard euro) en het daadwerkelijk afgepakte geld (nog geen 300 miljoen euro). Nederland is een aantrekkelijk land voor witwassen, betoogde Kooij. Dat komt volgens hem door de aanwezigheid van een goede infrastructuur daarvoor en de door hem zelfbedachte term 'trias criminalis', wat wijst op een lage pakkans, een lange doorlooptijd van de opsporingsonderzoeken en een milde strafoplegging.

Lokale aanpak ondermijning

Daarna nam Marcel Dela Haije plaats achter het spreekgestoelte. Dela Haije is stadsmarinier in Rotterdam en gaat op een innovatieve manier te werk om ondermijning tegen te gaan. Hij gaf een presentatie over zijn

lokale aanpak in Rotterdam. Verschillende methodes die hij toepast in zijn werk getuigen van creativiteit.

Een voorbeeld hiervan is de campagne tegen het vuurwapengeweld in Rotterdam-Zuid. In plaats van een kliklijn op te zetten voor meldingen over illegaal wapenbezit, besloot hij slachtoffers van wapengeweld aan het woord te laten. Video's en folders waarin zij hun verhaal deden over het leed dat zij hebben meegemaakt ten gevolge van incidenten met vuurwapens werden verspreid. Het gevolg was een succesvolle inleveractie, waarbij op grote schaal vuurwapens konden worden ingenomen.

Evaluatie projecten ondermijningsfonds

Nadat het bezoekende publiek de kans had gekregen om de benen strekken en koffie of thee te nuttigen, begon het tweede deel van de dag. Hans Nelen en Karin van Wingerde presenteerden de resultaten van een evaluatie van projecten die zijn opgestart uit het ondermijningsfonds. Amsterdam wordt meer en meer gezien als een belangrijk knooppunt in de Europese cocaïnehandel en in Rotterdam heeft de haven steeds meer moeite om ondermijning vanuit de internationale drugshandel het hoofd te kunnen bieden. Mede daarom ontstond er vanuit de politiek de wens om de aanpak van ondermijning te versterken. Nelen en Van Wingerde hebben de implementatie van ondermijningswetgeving onder de loep genomen en geëvalueerd.

Centraal in hun onderzoek stond de vraag wat de ervaringen zijn met de toegekende extra financiële middelen en welke lessen er geleerd kunnen worden uit de versterkingsbeweging ten aanzien van de aanpak van ondermijning. Daarbij werd er gericht gekeken naar vijf specifieke deelgebieden: kwetsbare knooppunten in logistiek opzicht, de versterking van de aanpak in kwetsbare gebieden, weerbaarheid van de overheid in ambtelijke en bestuursrechtelijke zin, weerbaarheid van de samenleving, en criminele geldstromen.

Ondanks dat de meeste versterkingsplannen 'rijp en groen' zijn volgens Nelen en Van Wingerde, zijn er nog wel verbeterpunten. Zo kan de integrale samenwerking beter gecoördineerd worden, ontbreekt er vaak nog een beleidstheorie als fundament voor de aanpak van ondermijning, en is er relatief weinig aandacht voor bestuurlijke weerbaarheid. Tevens is het van belang dat voor de lange termijn de borging voor kennis en expertise over de aanpak van ondermijning wordt opgepakt.

Datagedreven onderzoek

Nadat Nelen en Van Wingerde hadden afgesloten met een plenaire stelling, was het woord aan Paul Duijn, onderzoeker bij het Institute for Advanced Study. Als criminologisch onderzoeker maakte hij kennis met de praktijk toen hij in Den Haag bij de politie ging werken. Bij verschillende invallen nam hij een patroon waar: in de woningen van verdachte drugscriminelen hingen veelal foto's van bijvoorbeeld Marlon Brando als Don Corleone in *The Godfather*.

Deze vondst mag enige verbazing wekken, aangezien er volgens Duijn nauwelijks organisaties in Nederland bestaan met zo'n structuur. Wat hij vond in zijn data-aangestuurde onderzoek, is dat georganiseerde drugscriminaliteit voornamelijk wordt gepleegd door mensen die deel uitmaken van netwerken. Met de analyse van datasets bracht hij in kaart hoe criminele netwerken zich vormen, zich aanpassen en verbeteren.

Tevens liet hij zien hoe criminele netwerken met elkaar in contact staan aan de hand van een wel heel bijzondere metafoer: vogels. Wanneer vogels in een honderdtal vliegen, seint een tiental aan de flanken naar de rest door als er gevaar op komst is. In deze vergelijking hebben criminele netwerken een gelijksoortig waarschuwingssysteem; wanneer een netwerk de dreiging van opsporingsinstanties opmerkt, wordt dit doorgegeven

aan andere netwerken. Duijn was enthousiast over de resultaten van zijn data gedreven onderzoek, maar benadrukte daarbij dat kwantitatief onderzoek altijd gepaard zou moeten gaan met kwalitatieve duiding. Na de laatste presentatie was er nog een borrel om na te praten over de aanpak van ondermijning en het informatieve seminar.

Discussie

In de vorige CIROC-nieuwsbrief publiceerde Edwin Kruisbergen een kritische bespreking van het rapport *De achterkant van Amsterdam* (Tops & Tromp, 2019), onder de titel "Een pamflet is geen onderzoek. Tops en Tromp stellen in "De achterkant van Amsterdam" veel, maar onderbouwen bitter weinig." Deze discussie wordt hieronder voortgezet met een repliek van Pieter Tops en Jan Tromp en een dupliek van Edwin Kruisbergen.

Repliek

Pieter Tops (Politieacademie) en Jan Tromp (Journalist)

In augustus 2019 verscheen ons rapport *De achterkant van Amsterdam, een verkenning van de drugserelateerde criminaliteit*. Het heeft veel aandacht gekregen, overwegend in positieve, soms in negatieve zin, hier en daar verbazend vijandig. Tot nu toe hebben we niet gereageerd: laat de maatschappelijke discussie maar zijn werk doen. Maar nu de venijnige kritiek van Kruisbergen ook in de CIROC-nieuwsbrief is opgenomen (januari 2020), willen we er niet langer aan voorbij gaan.

We verhalen niet dat we zelf enigszins verbaasd waren over de forse aandacht voor het rapport. Zo verrassend was de inhoud immers ook weer niet. Insiders weten dat in Amsterdam (en daar niet alleen) een omvangrijke drugsindustrie bloeit die goeddeels ongemoeid wordt gelaten. Uit zijn eigen aard opereert deze industrie voornamelijk in het verborgene en zijn vooral symptomen zichtbaar. Daarom noemden we de aard van ons onderzoek verkennend; we hebben getracht te achterhalen wat in de gefragmentariseerde bestuurlijke kringen van Amsterdam bekend is van de drugswereld, hoeveel geld er naar schatting in die wereld om gaat en hoe dit neerslaat in de stad. Dat was de vraagstelling voor het rapport, de opdracht zo men wil. Daartoe ordenden we het door ons verzamelde bronmateriaal (interviews, documenten). We hebben geen ander veldwerk verricht; zoals we ook in het rapport uitlegden was dat niet de bedoeling noch de pretentie van dit verkennend onderzoek. Door bestaande, dikwijls geïsoleerde kennis te verzamelen en in breder perspectief te plaatsen, drong niettemin tot menigeen door dat Amsterdam 'een drugsjungle' kent (*de Volkskrant*, 30 augustus 2019) en raakten bestuurders, pers en publiek met reden gealarmeerd.

Wij vermoeden dat deze impact mede ook te maken heeft met de nadruk die wij in ons rapport legden op de maatschappelijke effecten van georganiseerde criminaliteit. Het ging ons minder om de georganiseerde drugscriminaliteit zelf, en meer om wat de aanwezigheid daarvan met een samenleving doet. We hebben dat in onze analyse toegespitst op financiële stromen rondom de drugswereld in Amsterdam.

In het Vooraf en in de Verantwoording van het rapport noemden we onze bronnen: wetenschappelijk onderzoek, gegevens van met name de politie en de Belastingdienst, berichtgeving in media (met name *Het Parool*) en informatie uit 43 gesprekken met 64 betrokkenen. De achtergrond van deze mensen is divers, een groot deel is beroepshalve betrokken bij de aanpak van drugserelateerde criminaliteit in de hoofdstad, maar we spraken bijvoorbeeld ook met vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en bedrijven.

Dit alles is in het rapport weergegeven; opzet, vraagstelling, methode en achtergrond van gesprekspartners zijn toegelicht. We kunnen de opmerkingen van Kruisbergen hierover ('Een pamflet is geen onderzoek') dan ook niet als zakelijk beschouwen.

Op veel plaatsen in het rapport geven wij aan, dat een gebrek aan empirische data bestaat. De autoriteiten hebben in het algemeen een zwakke informatiepositie over de drugscriminaliteit en over de financiële betekenis hiervan. Daarmee geven wij, anders dan Kruisbergen suggereert, ook de beperkingen en de grenzen van het onderzoek aan. In het rapport doen we een aantal suggesties om de informatiepositie te versterken.

Kruisbergen heeft nog meer pijlen op zijn boog. Wij zouden suggereren dat er in Amsterdam geen politieonderzoek naar drugshandel is gedaan - waar doen wij die suggestie? Wel stellen wij dat dat de politie vooral is gericht op de bovenkant van de drugsmarkt; naarmate men lager in de drugswereld komt, wordt de informatiepositie beperkter (p.13).

Wij zouden bij berekeningen rond de omzet van het Amsterdam Dance Event omzet en winst door elkaar halen - waar dan? Onze eigen berekeningen gaan allemaal uit van omzetten. Alleen in het geval van de dealers van cocaïne spreken we, in navolging van het Amsterdamse Antenneonderzoek, van winsten (p. 19).

Onze berekeningen zouden geen basis vormen voor de bewering dat sommige personen uit de internationale cocaïnenetwerken miljonair of zelfs miljardair zijn geworden. Daar waren ze ook niet voor bedoeld. In ons rapport maken we een strikt onderscheid tussen internationale handel en lokaal gebruik (p.17); onze berekeningen hebben steeds op dit laatste betrekking.

De boekhoudingen van de internationale criminele netwerken hebben we niet in ons bezit. Voor de uitspraken over cocaïnemiljonairs en - miljardairs baseren we ons met name op herhaalde en bevestigde verklaringen van politiefunctionarissen met veel kennis over de cocaïnewereld. Wij citeren deze bevoegde gezagsdragers, zoals in het rapport vermeldt (p.17, p.55) - wat is daar 'pamflettistisch' aan?

Dat de criminele drugswereld sociaal en economisch de afgelopen jaren aantrekkelijker is geworden, wordt door ons niet bewezen, stelt Kruisbergen - alsof de opkomst van de Moco-*mafia* daar geen uitdrukking van is, alsof de verveelvoudiging van cocaïnevangsten daar niet op wijst, alsof er geen talloos veel tekenen aan de wand zijn die het openbaar bestuur, pers en publiek met recht steeds meer zorgen baren.

Er staan in het rapport ook oneffenheden. Kruisbergen wijst terecht op een niet exacte weergave van een conclusie uit een WODC-rapport. Wij geven aan dat bij witwassen sprake zou zijn van een min of meer gelijke verdeling tussen gelden uit fraude en gelden uit drugs. In het rapport wordt gesteld dat ongeveer 70% aan fraude is gerelateerd. Daar hadden we dus preciezer moeten zijn, ofschoon het onderscheid tussen opbrengsten uit fraude en drugs niet zo waterdicht is als Kruisbergen (en anderen) schijnen aan te nemen.

Met de conclusies van ons rapport kan men het oneens zijn. Men mag vinden dat ze onvoldoende door de beschikbare gegevens worden gedragen. Het hoort bij academische en maatschappelijke interpretatie en discussie. Zolang er maar een open en fair debat gevoerd kan worden. De schrille toon waar Kruisbergen voor kiest en de grote woorden waarmee hij het rapport bekritiseert, maken zo'n debat er niet eenvoudiger op. Toch doen wij hier een eerste poging.

Ofschoon zelf geen criminologen, zijn wij natuurlijk bekend met de complexe geschiedenis van het wetenschappelijke debat, nationaal en

internationaal, over het fenomeen georganiseerde criminaliteit. Het is een verschijnsel dat lastig te definiëren is. Het is eerder een sociale constructie dan een hard empirisch verschijnsel, aldus Klaus van Lampe in zijn standaardwerk over *Organized Crime* (2016) en is mede daardoor een *essentially contested concept*, volgens Paoli en Van der Beken in *The Oxford Handbook of Organized Crime*. Spreken over georganiseerde misdaad is al snel (vaak impliciet) spreken over of vanuit een bepaald maatschappijbeeld. Daarom is het ook van belang om bij empirisch onderzoek naar het verschijnsel niet alleen grote zorgvuldigheid in acht te nemen, maar ook diversiteit aan benaderingen en onderzoeksmethoden toe te laten. ⁶

In Nederland is het academische onderzoek naar georganiseerde misdaad voor een belangrijk deel geconcentreerd rond de Monitor Georganiseerde Criminaliteit (sinds 1998). Het is een samenwerkingsproject van het WODC en enkele universiteiten; Kruisbergen speelt daar ook een rol in. Deze monitor baseert zich grotendeels op afgeronde opsporingsonderzoeken. Dat geeft een bepaalde mate van zekerheid en stevigheid aan de analyses. Het levert ook interessante onderzoeksgegevens op, die kunnen worden ingezet voor beleid en die zeker in de wereld van het internationale academische onderzoek naar georganiseerde criminaliteit op waardering kunnen rekenen.

Tegelijkertijd heeft deze benadering een keerzijde. De empirische werkelijkheid beschouwen aan de hand van afgeronde strafzaken kent in zichzelf een belangrijke beperking. Het hele traject van stuur- en weegploegen binnen de politie is dan immers bepalend voor wat wel en - belangrijker - niet als dossier op het bureau van de WODC-onderzoekers belandt. De maatschappelijke betekenis en impact van de drugscriminaliteit blijft voor lezers van de WODC-monitor onduidelijk; logisch, want die haal je niet uit politiedossiers. Het onderzoek loopt bovendien altijd een behoorlijke tijd achter de actuele ontwikkelingen aan, zeker gezien de doorgaans lange doorlooptijd van strafzaken. Dit is op zichzelf allemaal niet erg en het is een keuze die best te billijken valt, maar die ook ruimte doet ontstaan voor andere benaderingen.

In ons eigen onderzoek (met name in *De achterkant van Nederland*, maar ook in *De achterkant van Amsterdam*), hebben we steeds geprobeerd zo dicht mogelijk op de huid van de actualiteit te zitten. We deden dit door er zelf veel op uit te trekken en door te spreken met vogels van allerlei pluimage. De nadruk lag daarbij niet alleen op 'systeem informatie' maar vooral ook op 'straat informatie', vooral ook omdat de systemen maar een beperkt deel van de werkelijkheid vastleggen. We hebben bovendien getracht onze empirische bevindingen zo op te tekenen dat zij voor een breed publiek toegankelijk werden. Dit zijn ook keuzes, zij het andere dan die welke rond de Monitor Georganiseerde Criminaliteit worden gemaakt. Naar onze mening zijn beide legitiem.

Waarom zouden beide benaderingen niet aanvullend kunnen zijn? Het grote voordeel van de ene aanpak is de levensechtheid en de herkenbaarheid, en van de andere de systematiek en de (internationale) vergelijkbaarheid. Zou een gesprek hierover niet zinvol zijn en in het belang van beide benaderingen? Het vereist wel een open houding en wederzijdse tolerantie en nieuwsgierigheid. Analyses zoals die van Kruisbergen leveren hier maar een bescheiden bijdrage aan. Maar wie weet, wat niet is, kan komen. Wij zijn in ieder geval bereid tot zo'n gesprek.

Dupliek

Edwin Kruisbergen (WODC/Ministerie van Justitie en Veiligheid/CIROC)

Eerder schreef ik dat *De achterkant van Amsterdam* niet voldoet aan wat je van een onderzoek mag verwachten. Tops en Tromp lijken vooral aan de alarmbel te willen trekken en een oproep tot actie te doen, waarmee het meer op een pamflet lijkt, zo concludeerde ik. De auteurs stellen veel, maar laten, vanwege een gebrek aan verantwoording, onderbouwing en reflectie, een kritische lezer met veel onbeantwoorde vragen achter. Worden die vragen nu beantwoord in de repliek? Ik loop het langs.

We lezen in de repliek dat Tops en Tromp mijn kenschets van hun werk als pamflet niet begrijpen. Ze noemen in hun werk immers de vraagstelling en bronnen. Dat klopt. Maar is dit een adequate methodologische verantwoording? Nee. Een adequate methodologische verantwoording bestaat uit wezenlijk meer dan alleen het noemen van je bronnen. Hoe heb je die bronnen gebruikt? Hoe weeg je de bevindingen die je uit die bronnen destilleert? En vooral: wat is de meerwaarde en wat zijn de beperkingen van je methode en bronnen in relatie tot je vraagstelling? Ik kreeg daardoor als lezer de indruk dat uitspraken van respondenten ongefilterd en een-op-een als feit zijn overgenomen. Wanneer je die uitspraken ook consequent als uitspraken weergeeft en het je er om gaat om de beleving van de respondent weer te geven, bijvoorbeeld de beleving van zijn werk of de mate waarin hij zich zorgen maakt over de situatie in Amsterdam, of wanneer je je beperkt tot andere zaken die ook echt onder het gezichtsveld van een respondent vallen, dan is dat nog tot daar aan toe. Maar het wordt onverantwoord als je, zonder duidelijke methodologische reflectie, uitspraken gaat gebruiken of presenteren als geconstateerd *feit* ten aanzien van veel bredere zaken als de omvang van criminele geldstromen of *de* opsporingspraktijk.

De ontbrekende verantwoording wringt dan ook des te meer als je de gebruikte methode afzet tegen de vraagstelling. De auteurs wilden vooral de omvang en het neerslaan van criminele vermogens onderzoeken, zo lezen we. Hoe hebben ze nu de omvang van die geldstromen vastgesteld? Op basis van gesprekken? Natuurlijk, er zijn studies die via zogenoemde expertschattingen de omvang van een verborgen fenomeen in beeld proberen te krijgen. Dat moet dan wel systematisch benaderd worden (over welke criminaliteit hebben we het, betreft het omzetten of winst, de totale markt of deelsegmenten daarvan, alleen in Amsterdam of nationaal of wereldwijd, gaat het om totale winst of om de verdeling daarvan ("miljardairs") etc.). Is dat hier gebeurd? Dat blijkt nergens uit. Nu zijn omvangsschattingen altijd in zekere zin problematisch, ook als die tot stand komen na systematische raadpleging van 'experts'. Maar het gebruiken van algemene, min of meer open interviews (ik ga er maar van uit dat daar sprake van was) ligt in dit geval al helemaal niet voor de hand. Het vraagt op zijn minst om nadere toelichting.

Dan zeggen Tops en Tromp dat ze toch wijzen op de slechte informatiepositie van de autoriteiten als het gaat over drugscriminaliteit en criminele geldstromen, waarmee ze dan meteen op de beperkingen van hun eigen onderzoek zouden hebben gewezen. Maar hiermee komen we wel in een hele vreemde 'cirkel' terecht. De autoriteiten vragen je onderzoek te doen naar drugsgerelateerde criminaliteit, omdat ze (neem ik aan) daar zelf te weinig informatie over hebben. Vervolgens constateer je met de nodige verbazing of misschien zelfs verontwaardiging dat de autoriteiten zo'n slechte informatiepositie hebben. Daarna schrijf je onder meer op dat er enkele Amsterdamse (en Utrechtse) cocaïnemiljardairs zijn (aldus de politie), dat drugshandel in feite is gelegaliseerd, dat er wezenlijk niets wordt opgespoord, dat de situatie waarschijnlijk is verergerd de afgelopen jaren, en dat er negenjarigen worden gerekruteerd. Dit alles schrijf je vrijwel zonder onderbouwing en voorbehoud op. Wanneer je daar op wordt aangesproken, verwijst je weer naar de slechte informatiepositie van de autoriteiten. Eigenlijk impliceer je daarmee dat

de lezer gewoon steeds zelf bij iedere boude bewering de nodige zakken zout moet plaatsen omdat die lezer heus wel begrijpt dat je vooral de slechte informatiepositie van de autoriteiten aan het kopiëren bent.

Dan het gebrek aan opsporing. Volgens *De achterkant van Amsterdam* vindt de politie (of een belangrijk deel daarvan) drugsbestrijding eigenlijk zinloos: "(er is) in het korps een sterk ontwikkelde houding van: ach, die drugs, wat heeft bestrijding allemaal voor zin". Bovendien, zo lezen we in het afsluitende hoofdstuk, is legalisering van drugshandel in Amsterdam "een voldongen feit", het ontbreekt aan "actieve opsporing en intelligence" en, nog eens, er "wordt niet opgespoord, er wordt op z'n best aangetroffen". Aangezien het om letterlijke fragmenten uit hun rapport gaat, verbaast het mij dat ze in hun repliek om de vindplaats ervan vragen. Het eerste citaat vinden we op pagina 25/26. De andere citaten zijn afkomstig uit het afsluitende hoofdstuk 'Balans', pagina 58.

Nu weet iedereen die onderzoek doet in de wereld van politie en justitie dat daar ook mensen werkzaam zijn die (soms) twifelen aan de effectiviteit van het strafrechtelijke optreden. Ik geloof graag dat een deel van de politie, het openbaar ministerie en/of de gemeente (heel) kritisch is over dat optreden. Maar een beschrijving van de perceptie die er onder een deel van je respondenten bestaat ten aanzien van de effectiviteit van drugsbestrijding, is heel wat anders dan een feitelijke beschrijving van wat er in de opsporingspraktijk gebeurt. Erop wijzen dat je in een eerder hoofdstuk beschrijft dat de opsporing vooral op kopstukken is gericht, zoals in de repliek gebeurt, volstaat dan echt niet. In een concluderend hoofdstuk, zo heb ik het laatste hoofdstuk "*Balans*" maar opgevat, geef je de kern en bredere betekenis van je bevindingen weer. De kern van die bevindingen is in dit geval blijkbaar dat drugshandel niet (actief) wordt opgespoord en feitelijk is gelegaliseerd. Let wel, de desbetreffende citaten komen in het rapport niet uit de mond van een door Tops en Tromp aangehaalde respondent. Het is hun eigen stelling. Dit vraagt – schreeuwt – om een onderbouwing. Of moeten we het misschien eerder zien als een puntige overdrijving, een stilistisch middel om een betoog kracht bij te zetten? Dat laatste past prima in een opiniërend stuk, dat dan wel als zodanig herkenbaar moet zijn, maar het past slecht als een soort van slotconclusie in iets dat als onderzoek wordt gepresenteerd.

Verder suggereren Tops en Tromp in hun repliek dat ik beweer dat ze omzet en winst door elkaar halen bij berekeningen van drugshandel rondom het Amsterdam Dance Event (ADE). Dat is onjuist. Ik beschrijf dat ze verschillende berekeningen laten zien, bijvoorbeeld van de drugsomzet bij ADE en van de jaarlijkse cocaïnewinst in Amsterdam. Ik stel ook dat de berekeningen helder zijn, met als enige nuancering - in beginsel is het gebruik van homogene grootheden immers te prefereren - dat het in het ene geval om omzet gaat en in het andere geval om winst.

De auteurs stellen in hun rapport dat de economische en sociale aantrekkingskracht van de criminele wereld sterker lijkt geworden. Dat doen ze zonder onderbouwing, zo schreef ik. Tops en Tromp ontkennen in hun repliek het gebrek aan onderbouwing niet. Daarnaast noemen ze alsnog drie aspecten die hun veronderstelling zouden moeten staven. Zo maken bestuur, pers en publiek zich steeds meer zorgen vanwege de talloze "tekenen aan de wand". Daar zie ik geen onderbouwing in. Verder noemen de auteurs de "opkomst van de Moco-maffia" en de "verveelvoudiging van cocaïnevangsten". Wat de opkomst van herkomstgroepering X op een criminele markt zegt over de economische aantrekkingskracht van die markt, ontgaat mij volledig. Het zegt hoogstens iets over de aantrekkingskracht voor die specifieke groep. Maar over de sociale of economische *pulling power* van de markt als zodanig zegt het niets. Dan de gestegen cocaïnevangsten. Wat zegt dat over de aantrekkingskracht van een markt? Wat willen Tops en Tromp hiermee zeggen? Wijzen grotere vangsten volgens hen op grotere winsten? Het blijft onduidelijk. Je kan net zo goed beweren dat grotere vangsten wijzen op grotere daadkracht van

controles en opsporing. Ook die bewering zou echter zonder verdere uitwerking geen steek houden. En daar komen we bij de kern: het ontbreekt aan uitwerking, onderbouwing en een logische lijn van redeneren. Wat wordt bedoeld met een economische en sociale aantrekkingskracht die sterker is geworden, welke indicatoren worden daarvoor gebruikt en bovenal: waarom wijzen die op een toegenomen aantrekkingskracht? Met deze vragen laten Tops en Tromp een kritische lezer achter.¹

Ten slotte stellen Tops en Tromp dat het gebruik van opsporingsdossiers ook belangrijke beperkingen kent. Dat is waar. Voor een bespreking van die beperkingen kan de geïnteresseerde lezer terecht bij de publicaties waarin van die bronnen gebruik wordt gemaakt (bijvoorbeeld Kruisbergen, Roks & Kleemans, 2019).

Het rapport van Tops en Tromp roept veel vragen op. Helaas worden die in hun repliek niet beantwoord.

Boerman, F., Grapendaal, M., Nieuwenhuis, F., en Stoffers, E. (2017). *Nationaal dreigingsbeeld 2017. Georganiseerde criminaliteit*. Zoetermeer: Nationale Politie, Landelijke Eenheid, Dienst Landelijke Informatie-organisatie. <https://www.trimbos.nl/kennis/cijfers/cijfers-drugs>, geraadpleegd op 28 mei 2020.

Kruisbergen, E.W., Roks, R.A., & Kleemans, E.R. (2019). *Georganiseerde criminaliteit in Nederland: daders, verwevenheid en opsporing. Rapportage in het kader van de vijfde ronde van de Monitor Georganiseerde Criminaliteit*. Den Haag: WODC. Serie Cahier, no. 2019-17.

UNODC (2015). *World Drug Report 2015*. Vienna: UNODC.

UNODC (2016). *World Drug Report 2016*. Vienna: UNODC.

UNODC (2019). *World Drug Report 2019, Executive Summary. Conclusions and policy implications*. Vienna: UNODC.

Noot 1. Op zich is een uitgewerkte, logische lijn van redeneren ten aanzien van de drugsmarkt trouwens wel mogelijk. Je moet dan in ieder geval ingaan op de vraag, het aanbod (omvang en zuiverheid) en de ingrepen op die markt. Die bepalen immers de prijs. Ik doe voor de cocaïnemarkt een hele kleine voorzet. Enkele bronnen die ik ken (maar er zijn er veel meer, met mogelijk andere uitkomsten) laten dan zien dat: hoofdstedelijk cocaïnegebruik recentelijk mogelijk is toegenomen (www.trimbos.nl), hoewel dat gebruik in verschillende Europese landen en in de VS volgens een rapportage uit 2015 afgenomen zou zijn (UNODC, 2015); dat de wereldwijde inbeslagname sterk is toegenomen (UNODC, 2019), na een eerdere sterke daling (UNODC, 2016); en dat de Nederlandse groothandelsprijzen sterk zijn gedaald, terwijl de consumentenprijzen vrij stabiel zijn, maar de zuiverheid ook flink is toegenomen (Boerman e.a., 2017). Leidt een aldus opgebouwde en sterk aangevulde lijn van redeneren tot een eenduidige conclusie ten aanzien van de omzet of de winst die een markt genereert? Ik zou het niet weten, maar laten we het proberen.

Signaleringen

Bisschop, L.C.J., R.A. Roks, R.H.J.M. Staring & E.G. Brein (2019). Uitdagingen in publiek-private samenwerking in de aanpak van drugscriminaliteit in de Rotterdamse haven. *Justitiële Verkenningen*, 45 (5), 66-90. doi: 10.5553/JV/016758502019045005005

Hofmann, R., & Nelen, H. (2020). Cross-border cooperation in the execution of sentences between the Netherlands, Germany and Belgium: An empirical and comparative legal study on the implementation of EU Framework Decisions 2008/909/JHA and 2008/947/JHA. *Crime, Law and Social Change*, DOI: 10.1007/s10611-020-09900-7.

Kleemans, E.R., & Van Koppen, M.V. (2020). Organized crime and criminal careers. *Crime and Justice. A Review of Research*. <https://doi.org/10.1086/707318>.

Kolthoff, E., & Nelen, H. (2019). Keeping up ethical standards when fighting organized crime. A case study in law enforcement. In: C. Jurkiewicz et al. (eds.), *Global Corruption and Ethics Management: Translating Theory into Practice*. Lanman/New York: Rowman and Littlefield, p. 246-253.

Leukfeldt E.R., Kruisbergen E.W., Kleemans E.R., & Roks R.A. (2019). Organized financial cybercrime: Criminal cooperation, logistic bottlenecks, and money flows. In: T. Holt & A. Bossler (eds), *The Palgrave Handbook of International Cybercrime and Cyberdeviance*. Palgrave Macmillan, Cham.

Leukfeldt, E.R., E.R. Kleemans, E.W. Kruisbergen & R.A. Roks (2019). Criminal networks in a digitised world: on the nexus of borderless opportunities and local embeddedness. *Trends in Organized Crime*, 22, 324-345. doi: 10.1007/s12117-019-09366-7

Roks, R.A. & J.A. Densley (2019). From Breakers to Bikers: The Evolution of the Dutch Crips 'Gang'. *Deviant Behavior*. doi: 10.1080/01639625.2019.1572301

Ruitenburch, T. van (2020). *Raising Moral Barriers. An empirical study on the Dutch approach to outlaw motorcycle gangs*. Den Haag: Eleven International Publishing.

Siegel, D. (2020). Diamond mining, organized crime and corruption. In: Y. Zabyelina & D. van Uhm (eds), *Organized Crime, Corruption and Ecocide in a Resource-Scarce World*. Palgrave MacMillan.

Siegel, D. (2020). Russian Organised Crime in Europe. In: P.C. Van Duyn, D. Siegel, G. Antonopoulos, J. Harvey, & K. Von Lampe (eds.), *Europe in Defiance of Crime. From Organised Crime to Crime-Terror Nexus*. The Hague: Eleven International publishers.

Siegel, D., Spapens, T., & Van Uhm, D. (2020). Regulators and villains: the dual role of private actors in diamonds and caviar. *Crime, Law and Social Change*, <https://doi.org/10.1007/s10611-020-09902-5>

Van der Geest, V., Van Koppen, M.V., & Kleemans, E.R. (2020). Delinquent development, employment and income in a sample of Dutch organized crime offenders: Shape, content, and correlates of delinquent trajectories from age 12 to 65. In: D. Weisburd, E. Savona, B. Hasisi, & F. Calderoni (eds.), *Understanding Recruitment to Organized Crime and Terrorism* (pp. 309-335). Springer, Cham. Open Access: https://doi.org/10.1007/978-3-030-36639-1_13

Van Duyn, P.C., Siegel, D., Antonopoulos, G., Harvey, J., & Von Lampe, K. (eds.) (2020). *Europe in Defiance of Crime. From Organised Crime to Crime-Terror Nexus*. The Hague: Eleven International publishers.

Van Uhm, D. & D. Siegel (2020). Green criminology and organized crime. In: E. Guzik-Makarek & E. Plywaczewski (eds.), *Current Problems of the Penal Law and Criminology. Aktuelle Probleme des Strafrechts und der Kriminologie* (pp. 729-752). Warszawa: Wydawnictwo C. H. Beck.

Wing Lo, T., Siegel, D. & Kwok, S. (eds.) (2020). *Organized Crime and Corruption Across Borders: Exploring the Belt and Road Initiative*. Oxfordshire: Routledge.

CIROC-ACTIVITEITEN

In verband met de beperkende maatregelen in het kader van de Covid19-crisis zijn er op dit moment nog geen nieuwe CIROC-seminars gepland (zie www.ciroc.nl voor meer informatie).

COLOFON

Redactie: prof. dr. E.R. Kleemans en prof. dr. R. Staring
CIROC Secretariaat:
Universiteit Utrecht /
Willem Pompe Instituut
Newtonlaan 201
3584 BH Utrecht

email: ciroc@uu.nl
tel: 030 2537120 / 7137
www.ciroc.nl